

نقطه نظر / سرمقاله

سنت جاهلی یا سنت الهی؟

در طول ۴۵ سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی و به دنبال مطالبات هویت‌مدار از سوی جامعه، جریانی که ریشه آن در غرب معاصر کاشته شده بود، به یکی از صحنه‌گردان‌های اصلی سیاست‌گذاری رسمی هنر علی‌الخصوص در مراکز دانشگاهی تبدیل شده است. این جریان که در ایران توسط سیدحسین نصر نمایندگی می‌شد، از پیش از انقلاب با مدیریت دفتر فرح پهلوی اقدام به جریان‌سازی‌های هنری کرده بود و پس از پیروزی انقلاب شاگردان و وابستگان این تفکر با بهره‌گیری از زبان دینی و عرفانی سنت‌گرایان، خود را نماینده مطالبات جامعه دینی ایران معرفی کردند و در خلاء ارزیابی دقیق و کم‌بها دادن به هنر از سوی مدیریت کشور توانستند تأثیراتی بزرگتر از اندازه علمی و جمعیتی خود بر سیاست‌گذاری هنر کشور برجای گذارند. حضور تعیین‌کننده وابستگان این تفکر که اغلب به‌عنوان صاحب‌نظر و نه هنرمند شناخته می‌شوند، در دستگاه‌های سیاست‌گذاری و آموزشی کشور، مؤید این نظر است.

به ادعای سنت‌گرایان، اساس اندیشه آنان، مجموعه حقایقی است که شمول تاریخی و جغرافیایی همه‌گیر دارد. حدود یک قرن پیش رنه گنون فیلسوف فرانسوی این مسلک را ایجاد کرد و سپس توسط کوماراسوامی هنرشناس و حکیم سریلانکایی و شوان، لینگز، نصر، پالیس و... تبدیل به مکتبی در نظریه‌پردازی و فلسفه هنر شد. مکتب سنت‌گرایی از دانش مقدس و سنت‌های معتبر ازلی سخن می‌گوید و به حقیقتی فراطبیعی، مشترک و جهانی در بطن ادیان اشاره کرده و آن را حکمت خالده یا «جاویدان خرد» نامیده است. روش این مکتب دین‌شناسی تطبیقی دوران معاصر است و در جهان اسلام با تصوف و عرفان‌های محلی پیوند برقرار کرده و از سوی دیگر با عرفان شرق دور که متفاوت از ادیان ابراهیمی است، گره خورده است. سنت‌گرایان در ایران ذیل مباحث هنر و معماری اسلامی به نظریه‌پردازی پرداخته و با ابداع اصطلاحات حکمت هنر اسلامی، هنر دینی، هنر قدسی و هنر مقدس مطالبی شاعرانه، احساسی و به دور از منطق و استدلال خلق کرده و در امور مسلم اعتقادی و تاریخی، تفسیر خود از هنر و معماری اسلامی را سراسر با رمز و رازهای عجیب و غریب خودبنیاد درآمیخته‌اند. برخی از سنت‌گرایان ضمن آشنایی با صورت هنر و معماری اسلامی در سفر به مغرب عربی، مصر، چین و هند به اتکالی زمینه‌هایی که از مسیحیت و یهودیت داشته‌اند، اسلام را از طریق فرقه‌های صوفیانه پذیرفتند. چنانکه شوان در الجزایر به طریقت شاذلیه پیوست. بور کهارت در مراکش به اسلام ایمان آورد و به طریقت شاذلیه درقاویه سرسپرد و پس از آشنایی با شوان به سنت‌گرایان پیوست. گنون پس از آشنایی با آموزه‌های شرقی با تمرکز بر شرق به سنت، کلیت و نگاه عام در ادیان هندو، مسیحیت، اسلام و بودیسم می‌پردازد. در واقع این طیف از اندیشمندان با تکیه بر فلسفه و عرفان ادیان بزرگ جهان مانند مسیحیت، اسلام و یهود، آئین‌های بودا، جین، تائو و شین تو آنها را دارای حقیقت مشترک دانسته و به امر باطنی مشترک بین ادیان و آئین‌ها معتقدند. بدیهی است که سنت‌های موجود در هر یک از این ادیان و باورها تغییر و تحولاتی داشته و علی‌رغم نکات مشترک یا جوهر مشترک به‌زعم سنت‌گرایان (حکمت خالده) تدریجاً تفاوت‌هایی شگرف پیدا کرده‌اند. سنت اسلامی طبق نص قرآن کریم و روایات معتبر و متفاوت از دیگر سنت‌هاست. چنانچه با دید مثبت به فعالیت سنت‌گرایان غربی نگریسته شود خطای عمده چندانی متوجه آنان نیست چرا که با طریقت‌های صوفیانه و فرقه‌های مختلف در ممالک دیگر آشنا شده و عرفان شرق دور و هندویی را نیز تجربه کردند و به نوعی به وحدت شکلی ادیان رسیدند و از زاویه هنر و معماری و تقدس‌گرایی به استناد ظاهر هنرها داستان‌سرایي کرده‌اند. اما چگونه می‌توان پذیرفت که دکتر سیدحسین نصر، مسلمان ایرانی و فیلسوف و عارف به این ادعاهای سراپا عجیب و غریب و گنگ و نامفهوم صحنه بگذارد و مُرید شوان فرقه‌گرا و مبدع طریقت مریمیه باشد؟ ادامه روند افکار و آراء سنت‌گرایان دامن‌گیر محافل هنری و دانشگاه‌های هنر و معماری ایران شد و تاکنون درگیر این معضل هستیم. نقد آراء ایشان در پیچه‌ای بر شناخت حقیقت هنر و معماری دوران اسلامی ایران و جهان می‌گشاید و زمینه برتری منطق و استدلال بر احساسات کور خواهد شد.

شهره جوادی
shjavadi@ut.ac.ir

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to the journal of art & civilization of the orient. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

جوادی، شهره. (۱۴۰۳). سنت جاهلی یا سنت الهی؟. مجله هنر و تمدن شرق، ۱۲(۴۳)، ۵.

DOI: 10.22034/JACO.2024.193262

URL: https://www.jaco-sj.com/article_193262.html

